

Prezumția de nevinovăție – drept - garanție al fiecărui individ în fața justiției

Ion ROȘCA,
procuror-adjunct al raionului Rîșcani,
consilier juridic de rangul III

SUMMARY

It is considered that the presumption of innocence is a fundamental principle, as well as a right, which originates in the general goal of the criminal procedure. It is a guarantee, which ensures that no innocent person is condemned. It also guarantees the responsibility of the judicial bodies to administer the proper evidence to prove the accusation and to conclude, in case of the absence of such evidence, the innocence of the accused.

Key-words: *presumption, guilt, fundamental principle, criminal liability, judicial bodies.*

Ideea nevinovăției persoanei, atât timp cât nu s-a pronunțat împotriva sa o hotărâre judecătorească de condamnare, își are origini destul de îndepărtate, coborând până la Magna Charta Libertatum (1215), apoi instituită pentru prima dată ca regulă de drept în secolul al XVIII-lea în legislația SUA și apoi în Declarația Drepturilor Omului și Cetățeanului din anul 1789, care în art. 9 a statuat că „orice om trebuie considerat nevinovat până la probarea culpabilității sale”.

Anterior recunoașterii sale în calitate de regulă de drept, respectivul principiu presupunea că o persoană era considerată vinovată și putea fi impusă să-și demonstreze nevinovăția, însă odată recunoscută regulă de bază a procesului penal modern, dovedind o relație deosebită cu principiul procesului penal echitabil, întrucât este destinat să protejeze individul față de autoritățile publice, și în coroborare cu principiul „actori incumbit probatio”, în virtutea sa, principiul de nevinovăție prezumă că cel împotriva căruia a fost declanșată urmărirea penală este prezumat nevinovat, până la dovedirea nevinovăției sale în proces public, cu asigurarea garanțiilor dreptului de apărare.

Altfel spus, cel care acuză are obligația

dovedirii învinuirii aduse, iar organelor judiciare li se impune obligația de a respecta riguros cerința potrivit căreia nicio persoană nu poate fi urmărită penal și trasă la răspundere decât pe bază de probe obținute legal și în conformitate cu procedura prevăzută de lege.

Prezumția de nevinovăție este înscrisă în principalele reglementări internaționale și regionale privind drepturile omului la care Republica Moldova este parte, cum ar fi, de exemplu: art. 11 din Declarația Universală a Drepturilor Omului, cu recomandarea să fie inserată în legislațiile naționale ale statelor; art. 14, pct. 2 al Pactului Internațional asupra Drepturilor Civile și Politice (1966); art. 6, § 2 al Convenției Europene de Apărare a Drepturilor Omului (1950).

Întru respectarea art. 11 al Declarației Universale a Drepturilor Omului, legislatorul moldovean a consfințit în textul art. 21 al Constituției Republicii Moldova principiul potrivit căruia „orice persoană acuzată de un delict este prezumată nevinovată până când vinovăția sa va fi dovedită în mod legal, în cursul unui proces judiciar public în cazul căruia i s-au asigurat toate garanțiile necesare apărării sale,” iar prin stipulările de

la art. 8, Cod de Procedură Penală, „vinovăția persoanei poate fi constatată doar printr-o hotărâre judecătorească de condamnare definitivă.”

Prezumția de nevinovăție, în forma sa renăscută, se justifică nu atât prin necesitatea combaterii arestărilor abuzive și abolirii torturii cât prin considerente ce țin de echilibrarea raporturilor între stat și individ, a protejării echității procesuale și a salvagărdării valorilor fundamentale lezate prin condamnări nelegale.

Potrivit Dicționarului juridic penal, [2, p. 198] prezumția este considerată concluzia logică pe care legea sau organul judiciar o desprinde cu privire la existența unui fapt necunoscut și care nu poate fi dovedit în mod direct sau este greu de probat, din stări sau împrejurări de fapt cunoscute.

Prezumția de nevinovăție asigură că nimeni nu va fi tras la răspundere penală și sancționat discreționar, iar atunci când este învinuit de săvârșirea unei infracțiuni se va urma o procedură prin care să se stabilească vinovăția sa. [14, p. 12]

Privită ca recunoaștere juridică a unui fapt până la proba contrarie, prezumției de nevinovăție îi pot fi atribuite două dimensiuni:

- una legală categorică, întrucât legea afirmă nevinovăția persoanei învinuite de săvârșirea unei infracțiuni fără a condiționa această prezumție de dovedirea unui fapt prezumat, se verifică într-un număr restrâns de cazuri cu titlu de excepție și nu se referă la fapte determinate, deplasând obiectul probei de la un fapt la altul, ci la o situație cu caracter general, aplicabilă pentru toate infracțiunile și pentru orice persoană, fără deosebire dacă a fost sau nu condamnată pentru vreo infracțiune ;

- și alta, relativă, cu un regim juridic special care, deși poate fi dovedită prin orice mijloace de probă, nu poate fi rasturnată decât printr-o hotărâre penală de condamnare, rămasă definitivă. [4, p. 290]

Prezumția de nevinovăție, așa cum este

reglementată în art. 6.2 din Convenția Europeană a Drepturilor Omului, produce, în principal, două categorii de consecințe:

- a) în privința organelor judiciare, care trebuie să facă dovada imparțialității în întreaga lor activitate și să salvgardeze drepturile procesuale ale acuzatului;

- b) în privința acuzatului, prezumția de nevinovăție implică pentru acesta dreptul de a propune probe în apărarea sa și acela de a nu depune mărturie contra lui însuși, garanție regăsită și textul art. 14.3 din Pactul Internațional cu privire la Drepturile Civile și Politice, în care se arată că „*orice acuzat are dreptul să nu fie forțat să depună mărturie contra lui însuși sau să-și recunoască vinovăția.*”

În doctrina românească în materia procesual-penală se recunoaște că prezumția de nevinovăție constituie o garanție procesuală cu caracter constituțional pentru orice persoană, astfel că în lipsa probelor de nevinovăție, nu poate fi trimisă în judecată și condamnată, deși fiind inserată complementar în articolul care dezvoltă libertatea individuală, ar putea determina calificarea sa ca o garanție doar a libertății individuale. În această calitate își găsește funcționalitate în toate instituțiile procesuale fundamentale: începerea urmăririi penale, punerea în mișcare a acțiunii penale, trimiterea în judecată, promovarea căilor de atac. [6, p. 63; 11, p. 79]

În această ordine de idei, reiese că prezumția de nevinovăție produce efecte din primul moment în care o persoană este învinuită într-o procedură judiciară de săvârșirea unei fapte care ar putea atrage răspunderea penală, astfel, în consecință, produce efecte juridice atât asupra primului act procesual îndeplinit de organele de cercetare penală cât și asupra actelor premergătoare, dat fiind faptul că acestea se efectuează în scopul începerii procesului penal. [15, p. 98]

Prezumția de nevinovăție exprimă cerința unei cercetări a cauzei sub toate aspectele, atât în favoarea cât și în defavoarea învi-

nuitului, fără păreri preconcepute cu privire la vinovăția acuzatului, deoarece determină structura procesului penal și unele instituții fundamentale ale acestuia, fiind capabil să influențeze sistemul probator, măsurile preventive și de siguranță, repararea pagubelor suferite de cei condamnați sau arestați pe nedrept, dar și se află într-o strânsă relație cu alte principii ale procesului penal, precum: dreptul la apărare, aflarea adevărului, rolul activ al organelor judiciare.

Deductiv, reiese că prezumția de nevinovăție, inițial se califica ca principiu ce guvernează materia probațiunii, deoarece implicațiile și efectele sale sunt în legătură directă cu administrarea și aprecierea probelor în procesul penal și, apoi, cu acele instituții procesuale a căror reglementare este influențată de instituția juridică în discuție, [12, p. 37-57] iar mai târziu statornicită ca principiu fundamental care determină structura procesului penal și a unor instituții fundamentale ale acestuia. [14, p. 122; 7, p. 44]

Din punctul de vedere al garanțiilor instituite prezumției de nevinovăție, doctrina a stabilit că unele dintre acestea sunt împrumutate din reglementarea articolului 6 CEDO, fiind de ordin general (comun) și special (proprii), și anume: [1, p. 541] obligația pe care o au judecătorii de a nu pleca în judecarea cauzei cu idei preconcepute, sarcina probei în materie penală revine acuzării, aplicarea principiului „in dubio pro reo”, acuzarea este obligată să indice faptele de care este acuzat inculpatul și să aducă un probatoriu suficient pentru dovedirea vinovăției; precum și cele proprii: [4, p. 295] garantarea dreptului la tăcere, obligația statelor de a se abține de la impunerea de sancțiuni fără a exista o hotărâre de condamnare ori interdicția de a exista o judecată de două ori pentru aceeași faptă și același făptuitor, existând opinia că această interdicție se răsfrânge și asupra urmăririi penale.

Principiul prezumției nevinovăției având semnificația unui drept fundamental al omului își găsește aplicabilitatea în activitatea

practică a organelor de drept, care impune anumite reguli ce trebuie respectate, în caz contrar garanția impusă își pierde din valoare sa, și anume: vinovăția persoanei trebuie să fie dovedită în modul prevăzut de Codul de Procedură Penală, prin mecanismele prevăzute de cod, astfel, principiul legalității având o aplicare directă; vinovăția necesită a fi dovedită, într-un proces judiciar public în cadrul căruia trebuie asigurate toate garanțiile necesare apărării; se va considera vinovăția ca și dovedită când aceasta va fi constatată printr-o hotărâre judecătorească de condamnare definitivă, deci după pronunțarea deciziei instanței de apel care este susceptibilă de a fi pusă în executare din momentul adoptării; nimeni nu este obligat să dovedească nevinovăția sa, deoarece sarcina probei în cauzele penale este pusă în seama procurorului; concluziile despre vinovăția persoanei de săvârșirea infracțiunii nu pot fi întemeiate pe presupuneri; iar toate dubiile în probarea învinuirii care nu pot fi înlăturate, în condițiile Codului de Procedură Penală, se interpretează în favoarea bănuțului, învinutului, inculpatului. [8, p. 56-57]

Prin urmare, se desprind două trăsături esențiale cumulative ale prezumției de nevinovăție:

- una, de fond, anume aceea că nevinovăția este prezumată până când vinovăția inculpatului a fost dovedită cu probe neîndoelnice, care să infirme prezumția de nevinovăție prevăzută de lege;

- a doua, formală, adică vinovăția să fie stabilită printr-o hotărâre penală definitivă, care este executorie și are autoritate de lucru judecat, stabilind, cu efecte erga omnes, vinovăția inculpatului. [7, p. 44; 12, p. 88]

Prezumția de nevinovăție stă la baza tuturor garanțiilor procesuale legate de protecția persoanei în procesul penal, inclusiv în ceea ce privește dreptul la imagine al persoanei până în momentul în care, urmare dovedirii corecte a împrejurărilor de fapt și aplicarea judicioasă a normei de drept, se stabilește cu certitudine vinovăția acesteia.

De asemenea, principiul analizat determină statutul persoanei nu numai în cadrul procesului penal, dar și în cadrul tuturor relațiilor sociale în care ea apare ca unul dintre subiecți, astfel că, până la intrarea în vigoare a hotărârii de condamnare, învinuitul arestat are dreptul să participe la alegeri, să i se păstreze locul de muncă, de studii etc.

Ar fi de remarcat faptul că respectarea prezumției de nevinovăție reprezintă o responsabilitate nu numai doar a instanțelor de judecată, ci și a altor organe ale statului, [3, p. 358] chiar dacă principalii destinatari ai art. 6, alin. (2) al Convenției sunt judecătorii, care au obligația să-și desfășoare activitatea fără a porni de la ideea că persoana învinuită a comis actul incriminat [9, p. 496] și le este interzis acestora să pronunțe o hotărâre fără a judeca sau să se pronunțe asupra vinovăției pe baza unei antijudecăți. [10, p. 294]

Organele de urmărire penală și procurorul pot informa publicul cu discreție și rezervele pe care le impune respectul prezumției de nevinovăție. [6, p. 60] Subiecții cărora li se aplică direct această interdicție de pronunțare în public cu privire la vinovăția acuzatului, sunt atât judecătorii cât și procurorii, sau orice alt reprezentant al puterii publice, cât timp declarațiile acestora sunt făcute în calitate de reprezentant al statului. [13, p. 625]

Se consideră precum că declarațiile publice ale acestuia sunt de natură să aducă atingere prezumției de nevinovăție, cu precădere atunci când acesta exercită o funcție cvasijudiciară, de exemplu, atunci când este de competența sa să dispună neînceperea sau încetarea urmăririi penale în cauză sau atunci când exercită un control absolut în materie procedurală. [4, p. 293]

Referitor la terminologia folosită, s-a menționat că nu se poate folosi orice tip de vocabular, ci doar acel care nu oferă temei de interpretări, mai ales că în stadiul incipient al anchetei nu sunt permise declarațiile interpretabile, în catalogarea lor ținându-se cont de sensul real al termenilor care se apreciază în context. [1, p. 546]

O distincție trebuie făcută între o declarație prin care se exprimă doar suspiciunea că s-a comis o infracțiune și afirmația clară și neechivocă, în absența unei condamnări definitive, că o persoană a comis infracțiunea în discuție.

Prin urmare, din analiza celor expuse cu privire la prezumția de nevinovăție se desprind următoarele *idei de bază*, care guvernează instituția respectivă atât ca principiu al procesului penal cât și ca drept - garanție al fiecărui individ în fața justiției:

- vinovăția se stabilește în cadrul unui proces, cu respectarea garanțiilor procesuale, deoarece simpla învinuire nu înseamnă și stabilirea vinovăției;

- sarcina revine organelor judiciare, motiv pentru care interpretarea probelor se face în fiecare etapă a procesului penal, concluziile unui organ judiciar nefiind obligatorii și definitive pentru următoarea fază a procesului;

- la adoptarea unei hotărâri de condamnare, până la rămânerea definitivă, inculpatul are statutul de persoană nevinovată;

- la adoptarea unei hotărâri de condamnare definitive prezumția de nevinovăție este răsturnată cu efecte „*erga omnes*”;

- hotărârea de condamnare trebuie să se bazeze pe probe certe de vinovăție, iar în caz de îndoială ce nu poate fi înlăturată prin probe, trebuie să se pronunțe o soluție de achitare;

- luarea măsurilor preventive nu se poate face decât în cazurile strict enumerate și condițiile stabilite de lege, prin aceasta asigurându-se caracterul de excepție al restrângerii libertății individuale până la stabilirea definitivă a vinovăției. [12, p. 72]

Toate aceste cerințe sunt expuse spre analizare, fiind cumulate argumente pentru transformarea concepției asupra prezumției de nevinovăție, dintr-o simplă regulă-principiu, ori garanție a unor drepturi fundamentale, într-un drept distinct al fiecărei persoane, de a fi tratată ca nevinovată până la stabilirea vinovăției printr-o hotărâre penală definitivă.

BIBLIOGRAFIE

1. Bârsan C. Convenția Europeană a Drepturilor Omului. Comentariu pe articole. București: „All Beck,” 2006, 817 p.
2. Boroș, A., Gorunescu M., Popescu M. Dicționar de drept penal, București: „All Beck,” 2004, 416 p.
3. Chiriță R. Convenția Europeană a Drepturilor Omului. Comentarii și Explicații. București: „C. H. Beck,” 2008, 976 p.
4. Chiriță R. Dreptul la un proces echitabil. București: „Universul Juridic,” 2008, 472 p.
5. Creangă I., Gurin C., Drepturile și libertățile fundamentale. Sistemul de garanții. Chișinău: „Tish,” 2005, 400 p.
6. Mateuț Gh. Presumția de nevinovăție în lumina Convenției europene și a reglementărilor procedurale interne.// Revista „Dreptul,” 2000, nr. 11, p. 59-67.
7. Neagu I. Tratat de procedură penală. București: Global Lex, 2004, 487 p.
8. Poalelungi M., Dolea I., Vîzdoagă T. Manualul judecătorului pentru cauze penale. Chișinău: „Tipografia Centrală,” 2013, 1192 p.
9. Renucci J-F. Tratat de drept european al drepturilor omului. București: „Hamangiu,” 2009, 1128 p.
10. Sudre F. Drept european și internațional al drepturilor omului. Iași: „Polirom,” 2006, 568 p.
11. Theodoru Gr. Tratat de drept procesual penal. București: „Hamangiu,” 2008, 1080 p.
12. Tulbure A. Presumția de nevinovăție. Sibiu: „Red,” 1996, 208 p.
13. Udriș M., Predescu O. Protecția europeană a drepturilor omului și procesul penal român. București: „C. H. Beck,” 2008, 1050 p.
14. Volonciu N. Tratat de procedură penală. București: „Paideia,” 1996, 510 p.
15. Volonciu, N. Conotații din perspectivă europeană la ultimele modificări ale Codului de procedură penală.// „Revista de drept penal”, 2004, nr. 1, p. 96-104.

Prezentat: 17 iulie 2015.

E-mail: r10ion@mail.ru